

İtaat nedir?

İman ve ibadetin, huzur ve mutluluğun, sevgi ve saygının, aile düzeni ve sosyal hayatın temeli itaate dayanır. Allah'ı, peygamberlerini, kitaplarını, dinin emir ve yasaklarını, helal ve haramlarını kabul etmek ve din kurallarını uygulamak ancak Allah ve Peygamberine itaat ile mümkün olduğu gibi çocuklar-ana-baba, karı-koca, usta-çırak, işçi-işveren, memur-amir, öğrenci-öğretmen, er-komutan... gibi ailevî, idari, siyasî, askerî, eğitim-öğretim... bütün insani ilişkilerde ve görevlerde başarılı olmak da itaat ile mümkün olur. Buna karşılık en temel yaklaşım ile; nefsin süfi arzularına, şeytanlara ve insanların, dine ve aklı-selime ters düşen emirlerine ve isteklerine itaat etmek; Allah, Peygamber ve yönetici durumunda olan insanlara isyan etmek; dinin, ahlakın ve sosyal barışın bozulmasına neden olur.

Kur'an ve Sünnette itaat üzerinde çok durulmuş, müminlerin neye ve kime itaat etmeleri veya etmemeleri gerektiği açıkça bildirilmiştir. Öncelikle kelimenin kökenine inip ne anlama geldiğine kısaca değinelim.

Sözlük Anlamı "Tav" kökünden gelen "itaat"; boyun eğmek (inkıyâd), yumuşak davranmak, birinin emir ve yasağına isteyerek uymak anlamındadır. "Tav" ve "itaat" kelimeleri de aynı anlamdadır. Din ıstılahında ise itaat; Allah ve Peygamberin emir ve yasaklarına isteyerek uymak, yapılmasından dolayı sevap elde edilen herhangi bir ameli yapmaktır. İtaat kavramının benzer anlamları karşılayacak şekilde Kur'an'da nasıl kullanıldığına baktığımızda ise insanların ve cinlerin itaat ve isyan edebilmelerine karşılık meleklerin ve diğer varlıkların sadece itaatlerinin söz konusu olduğunu görürüz. Dolayısıyla itaat kavramının insanlar nezdinde nasıl anlaşılması gerektiği fevkalade önem kazanmıştır.

İtaati Nasıl Anlamalıyız? ¹

Kur'an-ı Kerîm'de itaat kelimesinin 129 ayrı yerde geçmesi bize itaatin ne kadar önemli bir değer olduğunu anlatır. Kur'an ayetlerinde "itaat" asıl anlamında yani; "birine boyun eğmek, emre uymak ve onu kabul etmek" manasında kullanılmıştır. Bu ayetlere baktığımızda iki temel itaatten bahsedildiğini görürüz:

1. Allah'a itaat
2. Allah'tan başkasına itaat

Allah'a itaat; Allah'a, emirlerine ve peygamberlerine itaatten oluşmaktadır.

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ulü'l-emre (idarecilere) de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız onu Allah'a ve Resul'e götürün (onların talimatına göre halledin); bu hem hayırlı hem de netice bakımından daha güzeldir." (Nisâ Suresi, 4/59)

Bu ayette bahsedilen yöneticilere itaati, Allah ve Resul'üne itaatin insani boyuttaki yansıması olarak görebiliriz. Başka bir ayet-i celilede şöyle buyruluyor:

"Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve O'nun Peygamberine itaat ederse, Allah onu, içinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır; orada devamlı kalıcıdırlar. İşte büyük kurtuluş budur." (Nisâ Suresi, 4/13)

Görülüyor ki, itaatte öncelik; her şeyi yaratan ve dilediği gibi evirip çeviren, taat ve ibadette kendisine ortak kabul etmeyen, yegâne hüküm sahibi Allah'ındır.

¹ Adanmışların Vasıfları, s.231-232

İtaatten bahseden ayetlerde Peygamberlere itaat, Allah’a itaatle birlikte ifade edilmiştir. Onlara itaat Allah’a itaattir zira elçiye itaat, elçiyi gönderene itaattir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Kim Resul’e itaat ederse Allah’a itaat etmiş olur. Yüz çevirene gelince, seni onların başına bekçi göndermedik!” (Nisâ Suresi, 4/80)

Zaten Peygamberlerin itaat edilmesi için gönderildiği şu ayette açıkça ifade edilmektedir:

“Biz her peygamberi -Allah’ın izniyle- ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah’tan bağışlanmayı dileseler, Resul de onlar için istiğfar etseydi Allah’ı ziyadesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı.” (Nisâ Suresi, 4/64)

Allah’tan başkasına itaat ise, tüm genişliği ile Allah’a itaatin dışındaki ve O’nun yasakladığı her türlü itaattir. Kur’an’a göre bir bütün olarak fiziki dünya; mutlak bilgi ve kudretle onu yaratana itaat etmektedir. Beşerî açıdan itaat fiili, tabii ve bilinçli bir canlı olan insan için kaçınılmaz bir davranış biçimi olmakla birlikte itaatin objesini seçme konusunda insan serbest bırakılmıştır. Bu dünyada yalnızca insan, bir varlığa itaat etme veya etmeme serbestliğine sahiptir. Nitekim itaatle ilgili ayetler incelendiğinde insanların, Allah’ın dışında maalesef farklı konumda gördükleri bazı kişi ve gruplara itaat ettikleri görülmektedir.

Kur’an’ın Diliyle İtaat

1.Kıssa

Allah (celle celâluhû) Hz. Âdem Nebi’yi yarattı, ona Ruhundan üfledi ve meleklerle, yarattığı bu halife varlığa secde etmelerini emretti. Secde emri, insanın halife oluşunun bir tescili gibiydi. Secde edilen aslında Allah Teâlâ idi. Zira O’ndan başka bir varlığa secde edilemezdi. Âdem (as) burada sadece bir kibleydi. Ama onun kible seçilişi halife seçilmesinden kaynaklanıyordu. Melekler de bu ilâhî tercihi saygıyla karşılamış ve bunu secde emrine itaat ederek göstermişlerdi.

Evet, bütün melekler derhal secde etmişti. Ama secde emrine itaat etmeyen biri vardı. Gururuna, kibrine yenik düşen, hakiki büyüklüğe giden sırrın secdede gizli olduğunu kavrayamayan biriydi bu. İblis secde emrinden yüz çevirmiş, itaat dairesinin dışına çıkmıştı. Kur’an değişik yerlerde İblis’in secde etmemesini gerekçeleriyle anlatır:

“O vakit meleklerle: ‘Âdem için secde edin!’ dedik. İblis dışındaki bütün melekler secde ettiler. İblis bunu yapmadı, kibrine yediremedi ve kâfirlerden oldu.” (Bakara Suresi, 2/34)

O zamana kadar binlerce sene abid ve zahid olarak görünen Şeytan, Hz. Âdem’in sadece çamur hâlindeki keyfiyetine takılıp kalmış ve mahiyetindeki derinliği görememişti. Gururu, kibri buna mâni olmuştu. Daha doğrusu emre itaatteki inceliği kavrayamadığından ve gerçek kulluğun manasını idrak edip de onu bütün duygularıyla hazmedemediğinden; secde emrini içine, özellikle aklına sindiremeyip bu emre isyan etmişti. Cenâb-ı Hak (celle celâluhû) da onu itaatsizliği yüzünden rahmet kapısından ebediyen kovdu ve o güne kadar yaptığı bütün hasenatını boşa çıkardı.

2.Kıssa

Yine başka bir kıssada Kur’an, itaati Tâlût örneğiyle anlatıyor. İsrailoğulları tarihinde Hz. Yuşa’dan sonra hâkimler dönemi başlamış ve yaklaşık beş yüz sene kadar sürmüştür. Bu devrin en son hâkimi Hz. Samuel’dir. Ahd-i Atik’in bildirdiğine göre Kur’an’da da ismi verilmeden işaret edilen peygamberin adı Samuel’dir. Bu dönem Hz. İsa’dan 1000 yıl öncesine tekabül etmektedir. Hz. Samuel, kavminin başında hem peygamber hem de hâkim olarak bulunuyordu. Aynı dönemde Mısır’la Filistin arasında Amalika

adında bir kavim yaşıyordu. Onların başında da Câlût adında bir hükümdar bulunuyordu. Bu şahıs ordusuyla İsrailoğulları'na saldırmış, onları yurtlarından çıkarmış, çoluk-çocuklarından ayrı düşürmüştü. Böyle bir zillet yaşayan İsrailoğulları peygamberlerine müracaat ederek, kendilerine komutan ve hükümdar olacak bir şahıs tayin etmesini istemişlerdi. Nebi, kavminin karakterini çok iyi tanıyordu. Kavminin bir zorlukla karşılaşınca itaatten uzaklaşıp döneklik yapabileceğini biliyordu. Çünkü böyle bir talebin neticesinde savaşın farz kılınması söz konusuydu. Eğer böyle bir emir gelirse, kavmi de döneklik yaparsa daha vahim bir durum ortaya çıkacaktı. Bundan dolayı kavmine bu düşüncesini açıkça, “Ya savaşma emri size farz kılınır da siz de savaşmazsanız.” diyerek ifade etti. İsrailoğulları, peygamberlerine bu konuda teminat verdiler. Zira kendilerinin savaşmaktan başka çarelerinin olmadığını söylediler. Çünkü vatanlarından çıkarılmışlar ve pek çoğu itibariyle eşlerini ve çocuklarını kaybetmişlerdi. Böyle bir zilletten kurtuluş ancak savaşmakla mümkündü. Fakat korkaklık ve döneklik pek çoğunun karakteri hâline gelmişti. İşte bundan dolayı Samuel Nebi, kavmini uyarma ihtiyacı duydu.

Samuel peygamber, kavmine ilâhî vahyin yönlendirmesiyle Tâlût'u komutan olarak tayin etti. Ne var ki İsrailoğulları'nın bu tercihe de itirazları vardı. Hâlbuki baştan kayıtsız şartsız itaat sözü vermişlerdi. Tercih hakkını peygamberlerine bırakmışlardı. Şimdi de onun tercihini beğenmiyorlardı. Hâlbuki Tâlût'un komutan seçilmesinde vahyin yönlendirmesi söz konusuydu. Netice itibariyle istemeyerek de olsa Tâlût'u komutan olarak kabul ettiler. Bunun üzerine Tâlût bir ordu hazırlayıp harekete geçti. Ancak orduya katılanların bütünüyle samimi ve itaat duygusuna sahip kimselerden oluşup oluşmadığı henüz belli değildi. Bu kavim, yıllardır zillet içinde yaşamıştı. Mağlup durumdaydı. Zafer kazanmış bir toplulukla karşılaştıkları zaman nasıl bir tavır sergileyecekleri önemliydi. Çünkü savaş, ancak savaşa hazır, cesur ve kuvve-i maneviyesi tam olan bir orduyla yapılmalıdır. İçinde korkakların, döneklelerin ve kuvve-i maneviyesi ve itaat duygusu çok zayıf olan kimselerin oluşturduğu bir ordunun zor bir durumda mukavemet göstermesi pek mümkün değildir. Diğer yandan döneke ve korkak tiplerin çevrelerine olumsuz etki yapıp bozgunculuk yapmaları da söz konusudur. Bundan dolayı böyle bir ordunun itaat, samimiyet ve dayanıklılık testinden geçmesi önem arz etmektedir. Tâlût orduyla bir süre yol gittikten sonra, askerlerin iyice susadıkları bir anda onlara, Allah'ın kendilerini bir ırmakla imtihan edeceğini, nehrin suyundan içenlerin kendisinden olmadığını, içmeyenlerin ise kendi askerlerinden olacağını söyledi. Sadece bir avuç içmeye de ruhsat olduğunu ifade etti. Irmağa gelince, pek azı müstesna sudan kana kana içtiler.

Böylece emri dinlememiş oldular. Karşılarına çıkan ilk zorluğu aşamadılar. Oysaki, bu bir imtihandı. Bu şekilde davranmakla imtihanı kaybetmiş oldular. Bu durum ayet-i kerimde şu ifadelerle anlatılır:

“Tâlût ordusunu harekete geçirip sefere çıkınca askerlerine şöyle dedi: ‘Allah sizi, bir ırmakla imtihan edecektir: İmdi onun suyundan içen benden sayılmayacak; sadece avucuyla aldığı miktar muaf olmak üzere, kim onun suyunu içmezse o da benden sayılacaktır.’ Derken onların pek azı hariç, varır varmaz ondan içtiler. Talut ile yanındaki mü'minler ırmağı geçince o vakit beri yanda kalanlar ‘Bugün bizim Câlût ve ordusuna karşı duracak takatimiz yoktur.’ dediler. Ölümünden sonra diriltilip Allah'ın huzuruna çıkacaklarını bilenler ise şöyle dediler: ‘Nice küçük topluluklar vardır ki, Allah'ın izniyle, büyük topluluklara galip gelmiştir! Doğrusu Allah sabredenlerle beraberdir.’” (Bakara Suresi, 2/249)

Rivayetlerde Tâlût'la nehri geçen kimselerin sayısının Bedir ashabının sayısına denk olduğu ifade edilmektedir. Bu rivayetlerin biri, sahabe-i kiramdan Berâ b. Âzib'in şu sözüdür: “Biz Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ashâbı, Bedir savaşına katılan ashabın sayısının, Câlût'a karşı savaş için Tâlût'la birlikte nehri geçerek savaşa katılan askerinin sayısı kadar, yani 310 küsur kişi olduğundan bahsederdik ki Tâlût'la birlikte nehri ancak müminler geçmiştir.” Neticede bu sayıca az topluluk, Câlût'un sayıca çok fazla ve yüreklere korku salan ordusunu mağlup ederek kesin bir zafer kazanmış, itaatlerinin semeresini almışlardır.